

УДК 904:393.1(=162)"04/06"

МОГИЛЬНИКИ ПРАЗЬКО-КОРЧАЦЬКОЇ КУЛЬТУРИ ПРАВОБЕРЕЖЖЯ ПРИП'ЯТІ

Софія ЗМЕРЗЛА

Львівський національний університет імені Івана Франка

У статті розглянуто могильники празько-корчацької культури. Описано особливості ґрунтових та курганних могильників. Висвітлено проблеми вивчення поховань західних слов'ян.

Ключові слова: празько-корчацька культура, могильник, ґрунтові та курганні поховання, західні слов'яни, склавини.

Празько-корчацька культура датується V–VII ст. н. е. Територія поширення досить чітко співпадає з визначеними візантійськими істориками Йорданом і Прокопієм (VI ст.) ареалом склавинів, тому загальноприйнято вважати, що носіями празької культури були саме вони. Спочатку празько-корчацька культура була поширена на території південної Волині, Верхнього та Середнього Подністрів'я. Пізніше ці племена заселили південну й північну частину Польщі, Чехію, Словаччину, східні райони Німеччини, білоруське Полісся, середню частину Правобережної України, Молдову та Румунію [1, с. 196–202].

На Правобережжі Прип'яті вона представлена селищами, рідше городищами та могильниками. Останні не є наймасовішим типом пам'яток, проте несуть неабияку цінність для дослідників. Для празько-корчацької культури характерним є обряд трупоспалення. Могильники представлені як курганами, так і ґрунтовими похованнями.

Безкурганні могильники розташовані близько до селищ і городищ. Переважають урнові поховання, але паралельно з ними на тих самих могильниках трапляються і ямні [2, с. 81]. Спалення здійснювалося окремо від місця поховання. Перепалені кістки збирали в урну або накривали посудом, перевернутим догори дном. Кістки добре очищені від залишків вогнища. Вугілля, золи на них немає. Урни іноді були прикриті камінням або плоскою сковорідкою. Ставили їх у

неглибокі ямки так, що тільки нижня половина посуду знаходилася в матеріку, а верхня його частина опинялася майже на поверхні, прикрита тільки тонким шаром дерну. Тому поховання майже не збереглись. Поховальні ямки мали плоску коритоподібну форму розміром від 40 до 80 см і глибину 15–20 см. Ями були засипані піском із залишками поховального вогнища – дрібним вугіллям, золою, попелом. В похованнях супровідний матеріал трапляється рідко [5, с. 15]. Іноді трапляються залізні ножі, фібули, скляні прикраси та інше. Можливо, поховання мали якісь розпізнавальні знаки. Так, на поселенні Тетерівка вони були огорожені рядом невеликих стовпів [4, с. 27].

Великих ґрунтових могильників на Правобережжі Прип'яті немає. Одначе на території Чехії відомі поля поховань празько-корчацької культури, де розкопано більше 400 поховань [6, с. 15]. Окремі урни з перепаленими кістками на Правобережжі Прип'яті були виявлені в ур. Віли на р. Коца (права притока Тетерева), в с. Заможному на р. Бобрівка (притока р. Тетерева), в Хотомеліна р. Горинь, у с. Шумськ на р. Глиноп'ять [3, с. 27]. Урна останнього стояла догори дном. Під нею виявлено вугілля, попіл і перепалені кістки. Лише на поселеннях Хорск, Шумськ та Тетерівка виявлено близько десяти ґрунтових поховань. Також цікавим є той факт, що на деяких поселеннях і городищах поховання знаходяться безпосередньо серед житлових споруд [4, с. 28]. Так, на городищі Бабка поховання знаходилося у валу; в Корчаку виявлені два поховання в різних частинах поселення на площі між будинками; в Тетерівці знайдено два горщики з кістками, що стояли поруч із житлом; у Шумську залишки 20 поховань примикали до святилища та входили до складу цілого культового комплексу. У цей комплекс Шумська входило і спеціальне місце для спалення померлих – велике вогнище, оточене ровами [3, с. 27]. Ймовірно, такі поховання мали культове призначення.

Курганні могильники, зазвичай, розташовані поза населеними пунктами. Курганні групи налічують від 12 до 50 курганів. Насипи низькі (0,5–1 м.) і невеликого діаметру (4–10 м) [4, с. 29]. Кургани округлої форми, оточені ровиком. Урни з перепаленими кістками стоять на невеликих ритуальних

вогнищах. Безурнові спалення виявлені в насипі кургану, а також в ямках, що вириті в материку. Останні поховання супроводжуються окремим посудом або уламками кераміки [2, с. 82].

У всіх розкопаних курганах на горизонті знаходилися невеликі ритуальні вогнища, але спалення завжди відбувалося на стороні. В деяких випадках на них стояли урни з перепаленими кістками (Корчак, курган № 8; Шепетівка, курган № 3; Миропіль, курган № 3; Зубковичі; Лозниця). У кожному з цих курганів відкрито по дві-три урни, іноді одна з них перевернута догори дном (Шепетівка) [3, с. 27].

Безурнові поховання трапляються часто в курганних могильниках, вони супроводжуються або цілим посудом (Миропіль, курган №5; Селець), або уламками посуду, що знаходиться в насипі і по горизонту (кургани у Мирополі, Корчаку, Шепетівці, Заможному, Сусвалі, Климентовичах, Семурадцях) [3, с. 27].

У деяких курганах простежено огорожі навколо поховання. Кругові огорожі відкриті в кургані № 5 у Мирополі і в кургані біля с. Семурадци на Туровщині. В Мирополі огорожа складалася з окремих вертикальних стовпів і великих каменів. В Семурадцях була вирита кругова канава. Відомі й чотирикутні огорожі близько поховань, що складаються зі стовпів і горизонтально покладених колод (Миропіль, кургани № 1, № 2) [3, с. 27].

Причини та умови зародження курганної обрядовості в празько-корчацькій культурі є досі нез'ясованими. Адже для слов'янських культур притаманними є ґрунтові поховання. Однак російський археолог Валентин Сєдов вважає, що, ймовірно, становлення курганної обрядовості в західних слов'ян зумовлене впливами культури карпатських курганів, що датується першою половиною I тис н. е. [6, с. 16].

Отже, могильників празько-корчацької культури виявлено дуже мало. Вони розміщуються за межами поселень і складаються з ґрунтових і курганних поховань. Захоронення покійників проходило шляхом їхнього спалення, що здійснювалося зазвичай за межами населених пунктів. Рештки кремацій вміщували в глиняні урни або в невеликі ямки. В

основі більшості курганів виявлені вугільні прошарки. Ймовірно, це рештки ритуалу, здійсненого на місці захоронення покійника. Інвентар поховань бідний або взагалі відсутній.

Останнім часом могильники пражко-корчацької культури не привертали уваги вчених, тому дослідження, здійснені протягом минулого століття, залишаються актуальними й досі. Варто відзначити недостатнє вивчення і тих матеріалів, які ми маємо на сьогодні. Наприклад, із 50 курганів Митрополя повністю розкопано і досліджено лише 5. Регіон потребує кращого вивчення, що дозволить більше дізнатися про обряд поховань західних слов'ян загалом.

Список джерел та літератури

1. Н. Абашина, Д. Козак, Є. Синиця, Р. Терпилоський, *Давні слов'яни*, Київ 2012, 364 с.
2. *Образование и развитие раннесредневековых культур. Пражская культура*, [в:] *Этнокультурная карта территории Украинской ССР в I тыс. н. э.*, за ред. В. Баран, Київ 1985, с. 76–84.
3. И. Русанова, *Славянские древности VI–VII вв.*, Москва 1976, 215 с.
4. И Русанова, *Славянские древности VI–IX вв. между Днепром и Западным Бугом*, «Археология СССР. Свод археологических источников» 1973, Выпуск Е1–25, с. 49–52.
5. И. Русанова, Б. Тимощук, *Древнерусское Поднепровье*, Ужгород 1981, 40 с.
6. В. Седов, *Славяне в раннем средневековье*, Москва 1995, 488 с.

МОГИЛЬНИКИ ПРАЖСКО-КОРЧАКСКОЙ КУЛЬТУРЫ ПРАВОБЕРЕЖЬЯ ПРИПЯТИ

София ЗМЕРЗЛАЯ

Львовський національний університет імені Івана Франко

В статті розглянуті могильники пражско-корчацької культури. Описані особливості ґрунтових і курганних могильників. Изложены проблемы изучения захоронений западных славян.

Ключевые слова: пражско-корчацька культура, могильник, ґрунтові і курганні захоронення, західні слов'яни, склавини.

PRAZKO-KORCHATSKA'S GRAVEYARDS THE RIGHT BANK OF PRIPYAT

Sofia ZMERZLA

Ivan Franko National University of Lviv

This article examines western slavs graveyard of prazko-korchatska's culture. Describes specificities of ground and grave mounds. Highlights the problems of investigations of western slavs tombs.

Keywords: prazko-korchatska culture, graveyard, groundtomb, gravemound, westernslavs, sklavyyny.

Додатки:

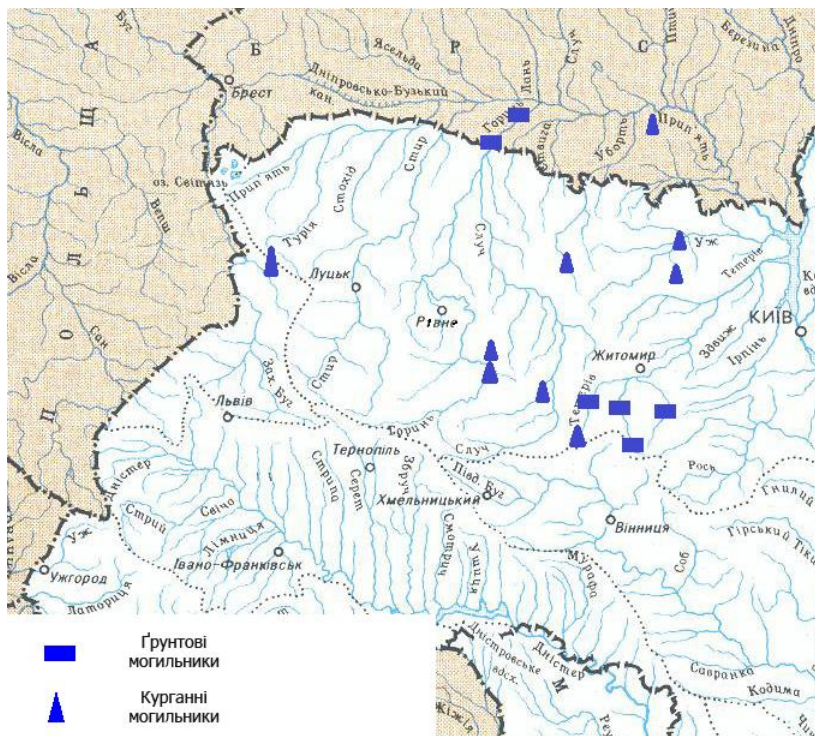

Рис. 1. Грунтові та курганні могильники Празько-Корчацької культури V-VII ст. Автор – Софія Змерзла.